

de a megváltozott gondolkodásmód következtében a csodás elemek elmaradtak a szövegekből.

A kötet végén egy térkép segít eligazodni bennünket Pápua Új-Guinea földrajzi fekvését illetően, az utószót író Bodrogı Tibor pedig történelmi áttekintést ad a világ egyik legfiatalabb államáról. Hiányoljuk azonban a szövegben gyakrabban elforduló idegen szavak és fogalmak magyarázatát, hiszen kevesen tudják (a természeti népek mesekincsével foglalkozókon kívül), hogy a yamgyökér és a táró fontos trópusi kultúrnövény, amelyet a gumóért termesztenek. De hogy a mangófa vagy a szágó növényt mire használják, esetleg az oposszum és a bandikot milyen állat, ezt csak találgathatjuk, a szövegekből nem kapunk rá választ. A pontos fogalmak nem ismerése gyakran távol tart bennünket a történettől (melynek világába különben is nehéz bejutni), hiszen nem tudjuk, hogy a hős számára az említett növény vagy állat mennyire fontos. Ami pedig a történeteket illeti, közepesen sikerült házi feladatoknak tűnnek, melyeket a szorgalmas diáklányok leírtak az íróasztal mellett „gyűjtő” tanárnak. Szinte valamennyi szövege sem tartalmi, sem pedig esztétikai szempontból nem közelíti meg a *Népek meséi* sorozatban megjelent gyűjteményeket.

VAJDA Zsuzsa

REGÉNY A REGÉNYÍRÁSRÓL

Philip Roth: *A szellem árnyékában*. Nagyvilág, 1980/9—10.

Mindössze 27 éves volt, amikor 1960-ban a *Goodbye Columbus* című regényével elnyerte a National Book Award igen rangos amerikai irodalmi díjat. De ez az elismerés csak a kezdet volt. Igazán akkor figyeltek fel rá az olvasók, amikor 1969-ben megjelent az immár hírhedtté vált *Portnoy's Complaint* (Portnoy-kór) című regénye. Ungvári Tamás szerint ez a regény határák az amerikai prózairodalom történetében. Jelentősége Salinger *Zabhegyezőjéhez* mérhető. A Portnoy-kór néhány hét alatt négyszázezer példányban kelt el, lelkes recenziók üdvözölték, de a nagy olvasói érdeklődést valószínűleg nem művészi értékeinek köszönhetette, hanem annak, hogy a vásárlók fantasztikus szex-regényt véltek benne felfedezni. Valóban, a hálószoatitkok ilyen mérvű felfedése és kifejezése szinte példátlan. Vajda Miklós szerint a szerző újítása abban mutatkozik meg, hogy a „szókimondó” ábrázolást az abszurdumig, eddig elképzelhetetlen és példátlan végletekig vitte. Többször származik még néhány találó megjegyzés erről a regényről: fíntor a divatos pszichoanalízisnek, nyelvi bravúr, pokolian mulatságos könyv. A Portnoy-kór, szerinte, egy fiatal amerikai zsidó-entellektüel életér-

zését, a kispolgári (zsidó) családkultusz és életfilozófia nyomasztó örökségétől való szabadulni vágyását fejezi ki. A szabadulási kísérlet sikertelenül ér véget. Az amerikai *Commentary* nevű zsidó lap szerint a regényből „minden zsidó dolog gyűlölete árad”.

Következő regényében (*My Life as a Man*) kudarcot vallott házasságát „írja ki”. Az erősen önéletrajzi indíttatású nevelési regény Mihályi Gábor szerint az író, az irodalom és a valóság viszonyának feloldhatatlan ellentmondásait teszi vizsgálat tárgyává. Újabb vitákat váltott ki soron következő regénye, a *The Professor of Desire* (A vágy professzora). Ungvári Tamás azt mondja erről a műről, hogy benne a szerző parodizálja mindazt, amit az asszimilálódott zsidóság új hazájában felvesz. „Feltárja (a paródia és nosztalgia különös keverékével) annak a társadalomnak kicsinyességét és értetlenségét, melyre egy kiemmelített kisebbség vágyott. Az amerikai mítoszok új és sajátos kritikájával van tehát dolgunk — a »nagy olvasztás« után a népek kohójában salakká forr ki még az a nemesfém is, melyet bekeverték.” Mihályi Gábor úgy véli, hogy a szerző ebben a regényében „értelmiségiek sorsát írja le, kik a tudás almájába harapva felfedezik meztelenségüket, be nem teljesíthető vágyaikat, tudatlanságukat, a magányt, a fájdalmat, a halált”.

1979 végén jelent meg Philip Roth legújabb regénye, a *The Ghost Writer* (A szellem árnyékában), amelynek fordítását a *Nagyvilág* közölte az elmúlt év őszén. Már első olvasásra nyilvánvalóvá válik, hogy a szerző megcáfolta Joseph Epstein ismert amerikai kritikus 1976-ban tett megállapítását, miszerint „hiába tartja magát regényírónak ma is Philip Roth, erejének javát az elmúlt években leleplező írásoknak, politikai szatíráknak, szexuális torzképeknek és amerikai mítoszok komikus vizsgálatának szentelte”.

A szellem árnyékában mindazon témák szintézisének tűnik, amelyek Rothot ez ideig foglalkoztatták. Kiváló íróra vall, hogy az öt-hat felvetett témakört aránylag rövid regénybeli időszakban bontakoztatja ki, mégpedig anélkül, hogy ezáltal a mű veszítene valószínűségéből; más szóval: nem valami elvont elmefuttatás formájában boncolja témáit, hanem egy nagyon is realiztikus háttér távlatából. A történeteket Nathan Zuckerman zsidó író mondja el 1979-ben. A regény 1956-ban játszódik, ekkor Zuckerman még kezdő és tehetséges elbeszélő. *A szellem árnyékában* afféle kötetlen visszaemlékezés a fiatal hős korai gondjaira, amelyek közül az első helyen minden kétséget kizáróan az alkotás állt. Akkor még írni, írni és újra írni akart, közben „atyai” támogatást keres, és így látogatja meg 1956 telén, egy késő délutánon Lonoffot, az ismert és befutott író. A színhely az amerikai vidék, egy magányos, de kényelmes ház, távol az emberektől. Itt él és alkot Lonoff. Csak a felesége van vele. Zuckerman a lebukó nap fényében kopogtat az ajtón,

ott vacsorázik, majd Lonoff javaslatára ott is alszik. Másnap, a délelőtti órákban távozik. Tehát találkozása az ismert íróval egy napig sem tart.

A különböző témák fonalai mesterien keverednek a regény bonyolult szövésmentáján, ám Zuckerman kapcsolata és viszonyulása a szüleikhez, a zsidósághoz, olyan szál, amely szinte mindenhol felbukkan. Érezhető, hogy Rothot ezek a kapcsolatok még mindig élénken foglalkoztatják.

Zuckerman írt egy elbeszélést, amelyben egyes zsidók „rossz” tulajdonságait mutatja be. Mielőtt valamelyik kiadónak felajánlotta volna, az apjától kér róla véleményt. Apja felfedezi, hogy fia tulajdonképpen egy, az ő családjukban megtörtént eseményt írt le, és ezen felháborodik. Az apja attól fél, hogy a nem-zsidók, fia elbeszélése alapján, hamis képet alkotnak róluk. Amikor Zuckerman kitart írása mellett, az apa a zsidóság árulójának nevezi. Wapter bíró, Zuckerman egykori támogatója egy levélben „éberszti fel (az író) lelkiismeretét”, mégpedig egy kérdőív formájában, melynek utolsó kérdése így hangzott: „Becsület-szavára állítja-e, hogy novellájában nincs semmi olyan, ami megdobogtatná egy Julius Streicher vagy egy Josef Goebbels szívét?” Saját környezete antiszemitának, fészekszennyezőnek tartja. 1956-ban tehát Zuckerman írói kibontakozása válságba került: életét közege kiveti magából, az apja elutasítja, ezért „írói” elismerést a csodált Lonofftól vár. Ezek az események előzték meg a látogatást. A látogatás során ébred rá Zuckerman a kétségeire adható válaszra. Gondjait a Nathan Dedalus című fejezetben taglalja. Valójában Nathan nem lenne más, mint az az elrugaskodni képtelen zsidó értelmiségi, aki felismeri tápláló közegének fura hibáit, ugyanakkor azonban szereti is ennek a közegnek óvó melegségét? Vagy a Dedalus a sikertelen kitörési kísérlet jelképe?

Zuckerman a nyugtalan éjszaka során csodálatos történetet agyal ki Amy Bellette-ről, egy egyetemista lányról, aki Lonoff kézíratait rendezi. Egyébként a kapcsolat Lonoff és a lány között a regény egyik fontos szála. Amy erősen vonzódik a tőle jóval idősebb íróhoz, Lonoff azonban nem hajlandó írói hírnevét egy fiatal női testért feláldozni, és ragaszkodik is feleségéhez, Hope-hoz. Hozzá való kapcsolata pedig már egy másik fonala a regénynek, amely az írói alkotás világába vezet. Amy Bellette-et, bár csak a képzeletében létezik, Zuckerman Lonoff „végzetes nőjé”-nek mondja. Zuckerman szerint Amy Bellette nem más, mint Anna Frank, aki szerencsés módon megmenekül a náci haláltáborból, de nem akarja magát felfedni, nehogy lerombolja a róla kialakult mítoszt. Így lesz Amy Bellette Zuckerman szemében a túlélés jelképe, naplója pedig a „fojtogató bezártság” művészi megnyilvánulása. Anna Frank családjában ismeri fel a vonzó zsidókat is, akik a világ felé fordultak, felvilágosultak, nem tartja őket rabságban vallásuk bilincse. Zuckerman mélységesen rokonszenvez velük, és másnap, reggeli-és közben (gondolatban) nőül is veszi Amy-Annát, bemutatja őt szü-

leinek, és bebizonyítja nekik, közegének, hogy tévesen ítélték meg: nem fordított hátat a zsidóságnak.

A *szellem árnyékában*-nak két pillére van, egyik Roth önvizsgálata, a másik pedig az írói alkotás és a vele kapcsolatos észrevételek. Zuckermant már megérkezésekor elragadtatja Lonoff környezetének egyszerűsége, amiben az alkotás eszményi feltételeit véli filmerni. Lonoff a türelmet tekinti az alkotás legfontosabb és nélkülözhetetlen erényének. „En harminc esztendőn át csak elképzelt dolgokról írtam. Fantáziáltam. Velem sose történik semmi”, mondja, s alkotási módszeréről szóló önvallomását tanulságos hosszabban idézni. „Mondatokat faragok. Ebből áll az én életem. Leírok egy mondatot, aztán faragok rajta. Megnézem, és tovább faragom. Aztán megebédelek. Aztán megint leülök, és leírok még egy mondatot. Aztán jön az uzsonna, és tovább faragom azt az újabb mondatot is. Aztán elolvasom a két mondatot, és tovább faragom mind a kettőt. Aztán lefekszem a kanapéra, és gondolkozom. Aztán felkelek, eldobom, amit addig írtam, és kezdem az egészet előlről. Es ha csupán egyetlen napig is engedek ebből a munkamenetből, megőrjít az unalom meg az az érzés, hogy pocskékolom az időmet.” Lonoff huszonöt év alatt hat könyvet adott ki, kerülte a nyilvánosságot, s divattal nem tartott lépést. Vacsora közben a következő tanácsot adja Zuckermannak: „Ha abból áll az életed, hogy olvasol, írsz és a havat bámulod, oda jutsz, ahová én jutottam. Harminc esztendei fantáziálás!”, majd így folytatja: „En és az élmények... Erről már régen nincsenek illúzióim.”

Az amerikaiak már foglalkoztak annak a „rejtélynek” a megoldásával, hogy ki is rejtőzik Lonoff alakja mögött: Singer, Bellow, Mailer, Malamud vagy esetleg Salinger? Talán felesleges találgatni, hiszen Roth ritkán ír konkrét személyekről. Szerepel a regényben még egy író, aki vel Zuckerman 1953-ban ismerkedett meg, de kapcsolatuk nem alakult ki. Abravanel, a harmadik író, Lonoff ellentéte, nagyvilági, élményekben, fordulatokban gazdag életet él, nagyságát Lonoff is elismeri. Abravanel könyvéhez maga Thomas Mann írt előszót. Lassanként *A szellem árnyékában* a kulcsregény jegyeit is felveszi!

Úgy látszik, ennek a különös műnek a témája, minden más kötődés mellett, maga az irodalmi alkotás. Az írás lehetőségének boncolgatása, az alkotás többféle módszereinek példákkal, életvitelekkel való bemutatása.

Tegyük még hozzá, hogy a *New York Times* 1980 elején tréfaként közölte az 1990. január elseji „várható” bestseller-listát. A legtöbbit olvasott tíz író között van Philip Roth neve is. Vicc ez, vagy valójában is feltételezhető jóslat?

VARGA István